

Соколёнок

6/2016

ноябрь - декабрь

Къарчыгъа

РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

Календарь бизге негер тарыкъ?

Ташдан календарь ким этген?

Хыйлы асулар алда Орта Америкада ацтеклер деген халкъны къудратлы пачалыгъы болгъан. Олар 365 гюнлюк йылны гъарисинде 20 гюнлюк 18 айгъа бёле болгъан ва гъарисине «5 насипсиз» гюнню де къоша болгъан.

Ацтеклер бир уллу ярдан дегерек календарь сындырып, оюп-оюп, савлагъа гёре онгаргъан. Гъар гюнню онда оз белгиси де болгъан.

Бугюнню календарны ким чыгъаргъан?

2000 минг йыллар алда Эсги Румда (Рим) пачалыкъны гъакимлигин Юлий Цезарь юрютген.

Бугюнге ерли биз къоллайгъан календарны Юлий Цезарь яратгъан. Бу календаргъа гёре йыл 12 айгъа бёлунген. Арадан заманлар гетсе де, календарь алышынмагъан кюннде къалгъан.

Календарь бизге йыл боюнда этме сюеген хыялларыбызны унутуп къалмас учун тарыкъ. Сонг да, ол бизге заманны тергеме кёмек эте.

Календары ёкъ адамлар, масала, денгизлерде гемелер хатабалагъа тюшюп, инсан яшамайгъан ярым атавлагъа ташланып, янгыз къалгъанда гюнлерин, айланы санавун чыгъарма болмайлар.

Октябрь October Oktober

Неделя Week Semaine	Понедельник Monday Lundi	Вторник Tuesday Dienstag Mardi	Среда Wednesday Mittwoch Mercredi	Четверг Thursday Donnerstag Jeudi	Пятница Friday Freitag Vendredi	Суббота Saturday Samstag Samedi
39					1	2
40	4	5	6	7	8	9
42	11	12	13	14	15	16
43	18	19	20	21	22	23
	25	26	27	28	29	

Димы йылмы гечеси

Гюн гетип, гелген гече.
 Кёкде булутлар гече.
 Ажайы Алисине
 Исхарла пальто биче.
 Бу гече башгъа гече,
 Юлдузлу къашгъа гече.
 Бу гече бал ялатгъан
 Гъар яшгъа нече-нече.
 Бу гече ай тюрлене,
 Йылкыда тай тюрлене.
 Яшланы насиплери
 Тавдан-тавгъа оьрлене.
 Январ геле занг уруп,
 Декабрге чанг уруп.
 Мунагъана, январ
 Къонгъан ёлка терекге.
 Терекни гъар япырагъы
 Йыбанч бере юрекке.
 Неге тюгюл де, неге,
 Гёлеми бар гёрмеге,
 Емиши бар бермеге,
 Яш деген зат жыйылгъан
 Ёлканы оьтгермеге.
 Туташгъанлар туташгъан,
 Тагъылгъанлар тагъылгъан,
 Дёрт де якъдан айланып,
 Ёлканы арагъа алгъан.
 Сувукъмурза шюшгюре,
 Ёлка тюпде тюш гёре.
 Али буса йыр йырлай,
 Яшлар ону гётере:
 «Ёлка-ёлка, ёл-ёлка,
 Бердик къолгъа къол, ёлка,
 Биз сени кёп сюебиз,

Бизге гъар йыл бол, ёлка.
 Бизин ёлка бай ёлка,
 Арив ёлка, дай ёлка,
 Айланасы юлдузлу,
 Ахшам тувгъан ай ёлка».

«Аждагъа»

Тёбен Жюнгютей булан Тёбен Къазанышны арасында я таш ёл, я арба ёл ёкъ, сокъмакъ бар, о да Аччыаркъада башланып, Бардобе тёбеде бите. Эки де ерни арасы буса – уьч километрге ювукъ узунлугъу булагъы терен ойтанлыкъ. Эки де янында – ярлар. Ортасында да яллаву яйда да суву кемисе тюгюл, къурумайгъан Борагъан оьзен. Шондан юз абатлар оьтгенде, Къазанышгъа бет бакъдыргъан онгъ якъда, бийикъ ярны тубюнде, бирев бав этген, шайлы уллу. Ону сокъмакъгъа бакъгъан ягъасын бойлап сызакъ сувлу сай буса да генг татавул агъа. Шо изгъар къайдан гелегенни бирев де билмей, биллип де болмай. Уьч де якъда ярлар, тёбелер, ачыкъ якъдагъы оьзен де хыйлы энишеде.

Биз, Къазанышда охуйгъан жюнгютейли яшлар, сонгугюн ахшамлар уьйге гелип, къаттыгюн ахшамлар къайтабыз. Ари-бери оьтегенде язбашда бавну къызгъылт, яшгъылт чечек торуна, гюзде буса тереклеринден савулуп гелеген саргъылт, къызыл-ала емишлерине арек чыкъгъынча сукъланып

къарай туруп гетебиз. Бавну еси бу- гленли деп айталар, тек ону гьрген гиши ёкъ. Дьрт йыл ари-бери юрюп бавдан бир сама адамны тавушун эшитмегенбиз. Биз ойлашагъан кюйде, бавну еси ёкъ. Бавну ичине гиреген ерге, татавулну уьстюне уьч базыкъ агъачны кьпюр йимик этип ким салгъан, ачыкъ эрневлерине тегенек ким тутгъан, къуру- гъан бутакъ-сатагъын жыйып, татавулну бою булан ким тёбелер этген.

Жюнгютейни бавлары он пай, воллагъ, юз пай да артыкъ да, арив буса да, токътап телмиргенбиз. Бу къыраман авлакъда, адамсыз дангылда, ярланы арасында экенге болма герек, бу бав оьтесиз арив гьроне. Ягъасы булан даим сув агъы-

зып турагъангъа буса да, ким биле, тереклер бары да дегенлей бийик, гъали оланы бишип, бадырап, батып барагъан гюнге бал тюсде балкъып турагъан алманы гөтерип болмай саллангъан бутакъларыны гөленткилери артындагъы ярны тегиш бетинде нече тюрлю оювлар, язывлар болуп гөрюне.

-- Къаравулчусу ёкъ экенни биле экенбиз, гирмей неге токътагъанбыз, алмасыны татывуна сама къарама герек, — деди бирев шо вакътиде.

— Аллагъгъакъчун, тюз айтдынг, — деп къошду бирдагъысы.

Къалгъанлары сөйлемесе де, къаршы чыкъгъаны да болмадычы. Ким барыргъа етишгенде разибиз табылмады. Оюнну бузмайым деп мен гетдим. Көпюр атлы затдан да чыгъып, бири-бирине сюелип салынгъан, терезени темир челтирлерине ошашлы тегенеклени де якъ-якъгъа тайдырып ичине гирдим. Бирев де ёкъ, балики, къайыр ити бардыр деп къарадым, ёкъ. Яргъа тийип этилген къош гөрюндю. Юхлай туруп сакълавчу болма ярай деп, шонда бардым. Бутакъ-сатакъдан этилген гиччирек къош, устюне ябулгъан бир замангъы яшыл от гъали къаврагъан, къавжагъан. Ичинде гиши болгъангъа да ошамай. Ерте я от ягъыв, я аякъ белги гөрюнмей. Орталыкъда токътап, «Ким бар бавда!» — деп къычырдым. Ярлар окюрюп такрарласа тюгюл, жавап болмады. Инг де гөзел алмасы булангъы терекге миндим. Бирни алып ашап къарасам, татли, лап адам сюеген журасы. Юлкъуп-юлкъуп, ёлдашларыма атдым, воллагъ, гъарисине бешер — алтышар чы болгъандыр. Жыйып алдылар, къычырып кюлей-сөйлей

туруп ашама башладылар. Мен терекге бийикге мингенде, олар лап ювукъда, бавгъа тийип турагъанда йимик — тюрбюмде йимик гөрюне.

Бу терекден киселеримни толтуруп тюшсем де, бирдагъысына да минемен. Бу терекни алмасы солакъ алма, уллу да гөрюне. Бир башлап, озокъда, ашап къарайман. Бирсинден де бек татывлу. Юлкъуп ташлайман ёлдашлагъа. Олар ашай туруп жыялар. Бир затлар айттып да къычыралар, тек мен эшитмеймен. Къол силлеп къояман.

Бу терек бавдан чыгъагъан ерни тувра алдында, татавулгъа ювукъгъамы экен, озгелеринден бийик де бийик. Тюшюп гелемен, лап тюрдеги базыкъ бутакъгъа етишгенде, тюрде таш, тегенеклер сама ёкъму деп къарайман... Уллу къоркъув башымдан, юрегимден бек гъалек айланып, гөзлериме туман-чарс болуп ябурулду. Бармакъларым сынардай къыжырап къысгъан юмуругъум булан окъалап тиклендим. Терекни тувра тюрбюнде ятып билек йимик базыкълыгъы булан метр ярым узуну булан йылан! Нече минут гетгенни билмеймен, сөйлеп болмай ютгъуна туруп хыйлы къалдым, сонг бары гючюмню салып, йылан! — деп къычырдым. Мен бек къычыраман десем де, балики, тавушум къоркъмакълыкъдан къысылып чыкъгъандыр, яшлар англамады. Уллусуну атын айттып бек къарсалап бирдагъы къычырдым.

— Не дейсен?! — деп, ол чабып лап ювукъ гелди.

— Йыл-лан бар терекни тюрбюнде ятып! Тюшюп болмайман!

— Не йылан?! — деп гъалек болуп, къувун салды ол.

Кёпюрге етишип, бирин-бири те берип ёл ача туруп къарадылар, йылан да оланы эс этди. Тилин де чыгъарып, огъун да къартыллата туруп, шышыллай башлады. Бирден-бир къоркъдум. Шо шышыллаву булан терекге минип йиберсе, не этермен деп ойлашып, гёзлерим къарангы болуп гетди. Атылып тюшсем, артым булан о да гелсе!

Тюнде яшлар сёйлешелер. Къарайман, торбаларын бошатып, озенге чапдылар. Озэн ювукъ, отуз-къыркъ абат тюгюл аралыкъ ёкъ. Не сюегенин англамадым. Ойлашып бола бусам не бар эди! Оюм да, юрегим де йыланда чы! Не болса да ёлдашларым мени къоюп гетмежекни чи билемен!

Бираздан къарайман, яшлар торбаларын толтуруп ташлар алып геле. Кёпюрюн югъасында шайлы уллу таш тёбе болду.

Бары да тизилип, гелип ташгъа тутуп йибермесми йыланны! Тамаша болуп, йылан башын гётерип къарады. Шо мюгълетде башына бир залим таш тийди.

Къаркъарасы узанып, ташланып гетди. Енгилмей, жыйырылгъан бойнун язма къарады. Шо вакътиде сукара чакъы дёгерек таш тувра

авзуна тийди. Артгъа тартылгъан башы терекге яман урунду. Йылан лап бошады, астаракъ суюкеле туруп сувгъа тюшдю. Яшлар буса ону шонда да парахат къоймады. Артындан атыша туруп таш тёбени битдирди.

Шо арада мен къачып чыкъдым!

Кашим Султанов

Розаны кѳурчагъы

Опуракъдан толтургъан
Гиччи Роза кѳурчагъын.
Ол не эте алгъасап?
Гийиндире кѳурчагъын.

Гѳлеклени барын да
Озью тикген кѳурчакъгъа.
Гъали сайлай оланы
Кѳп тергев берип чакъгъа.

Яйда енгил опуракъ,
Къышда герек исси.
Муна шулай кѳурчакъны,
Гъайын эте есси.

Юхла, балам

Юхла, балам, бал яшым,
Кѳп бола гюн батгъаны.
Сени йимик яшланы
Юхламагъа ятгъаны.

Гѳзюнг неге юммайсан,
Неге къарайсан магъа?
Гюн чыкъгъанда уянып,
Турарсан ойнамагъа.

Таман магъа бакъгъанынг,
Уллулардай уявлум.
Яшлар ятгъан, гюн батгъан,
Сен де юхла аявлум.

УЙ КЪУЛЛУКЪНУ КЮТЕМЕН

Атам къайтгъан ишинден,
Гелип битмей ажайым.
Болса да гъазир мени
Къуймагъым булан чайым.

Иржая туруп атам
Ювукъ болду тепсиге.
Ол мени уй къуллукъгъа
Уйренгенимни сие.

Тапшуралар нени де
Сюегендей сынама.
Уй къуллукъну кютемен,
Кёмек этип анама.

Анам жува опуракъ,
Мен оланы чаяман,
Тереклеге байлангъан
Уллу йипни яман.

Бойлукъ тышлар, шаршавлар,
Бетъявлукълар гъарсиллей.
Къурутмагъа алгъасап
Барысын да ел силлей.

Жыйып уйге элтемен
Опуракъны къуругъан.
Арыгъанда ажайым
Итив де мен ураман.

Алып ону къолундан
Юрютемен итивню.
Арив гёре ажайым
Уйде кёмек этивню.

Сыйпай бола башымны
Гелип мени яныма,
Юрегимни къувната
Къуллукъ этив анама.

Михаил Тривнев

Сөйлейген къара жагъа

Бир заман, оъзю де бек ач йыл, магъа болгъан агъвалатны гъакъында сизге де хабарлама сюемен.

Бир сап-сари бурунлу къара жагъа, оъзю де янгыз оъсюп гелеген бала вакътиси эди бугъай, учуп гелип терезебашгъа къонма башлады. Ач болгъан буса ярай. Мени о заман бир торба гречка ярмам бар эди. Баягъы, гъар гюнлюк ашавум шо. Муна, учуп гелип, терезебашгъа къара жагъа да къона, мен де огъар: – кашка сюемисен? – деп сорайман. Ярмамдан тегемен. Чокъуп-чокъуп, ашап, учуп гете.

Сав айны узагъында гъар гюн геле, мени: «Кашка сюемисен,» – деген соравума «Сюемен!» – деп жаваплангъанны талап этемен.

Къара жагъа буса, сап-сари авзундан, къып-кызыл тилин чыгъарып гөрсете.

Гюзге таба буса башыма къайгъы тюшдю. Гречка аламан деп, сандыкъны ачаман, ол буса боппо-бош. Бир бюртюгюн сама къоймай уручулар сибирип алып гетгенлер. Гъатта, бошгъапдагъы ярты хыярны да къоймагъанлар, шону да алгъанлар. Ач кюйде ятдым. Юхлап боламы ач къурсакъ, ари айландым, бери айландым, юхлап болмай танг къатды. Эртен гюзгюге гөзюм тийди, къарайман, бетим агъарып къалгъан.

«Тук-тук. Тук-тук», – терезебашгъа да къонуп къара жагъам терезени ши-

шасын тешип бара. Шоссагъат башыма: «Муна магъа эт!» – деген ой гелди. Терезени ачаман ва жагъаны къагъып тутаман. Ол буса сыпкъырылып учду да, терекге къонду. Мен де, арты булан терезеден артланып терекге минемен. Ол, учуп-учуп, оърлене, къача. Бутакъдан-бутакъгъа къона, мен де оърленемен арты булан. Къарайман, учуп йиберип терекни киллив башына къонмасмы. Озокъда, мен онда гөтерилип болмайман, къоркбунчлу. Ол буса гыллачы къапчыкъ тебе, устден туруп магъа: «Каша сюемисен?» – дейген йимик къакъыллай...

Шейит-Ханумну таржумасы.

Дагъыстан халкъларыны адабиятындан

*Дагъыстанны халкъ шаири
Аминат Абдулмананованы етими йымыгына!*

Бирдагъы – бир гёзел байрам!

Аминат Абдулмананова – дарги халкъны белгили шаири, Дагъыстанны халкъ шаири.

Аминатны шиъру асарлары уллулар учун болсун, генжелер учун болсун янгыз даргилеге таныш болуп къалмай, Дагъыстанны бары миллетлерине, гъатта, дазулардан артлашып, Россияны бары да халкъларына да белгили, десек янгылмасбыз. Неге тюгюл, шиърулар болсун, хабарлар, ёммакълар – бары да озге тилеге де гёчюрюле, таржума этилине. Она шодай, бир биревню танымакъ да, къатнамакъ да, къурдашылыкъ юрютмек де шодай къастлар булан башлана.

Аминатны яратывчулугъу англашыла, ону озтёречелиги озю гиччиден тувуп озген юртлуларыны, халкъныны къысматы да союзчу - къуванчы булан байлангъан, оюхыялы, бырынгъылыгы ва бугюню, оз халкъныны къысматы да, яшаву да ону асарларында суратлангъан.

Аминат хыйлы китаплар чыгъаргъан, энниден сонг да оз халкъы булан бирче озге халкъланы да ону яратывчулугъу сююндюрежегине биз инанабыз. Аминатгъа узакъ-узакъ оймюр де, савлукъ да ёрай туруп: «Шаирлик ёлунг къыркъылмасын!» – дейбиз.

«Къарчыгъа»

Уручу оззен

Оззен, тюзюн айт, гъали
Жаваплан тез,
Бу нече –
Сенсен чи
Урлайгъан гече
Юлдузну –
Ал къанатлы,
Айны да –
Ез манатлы.

Яй гече

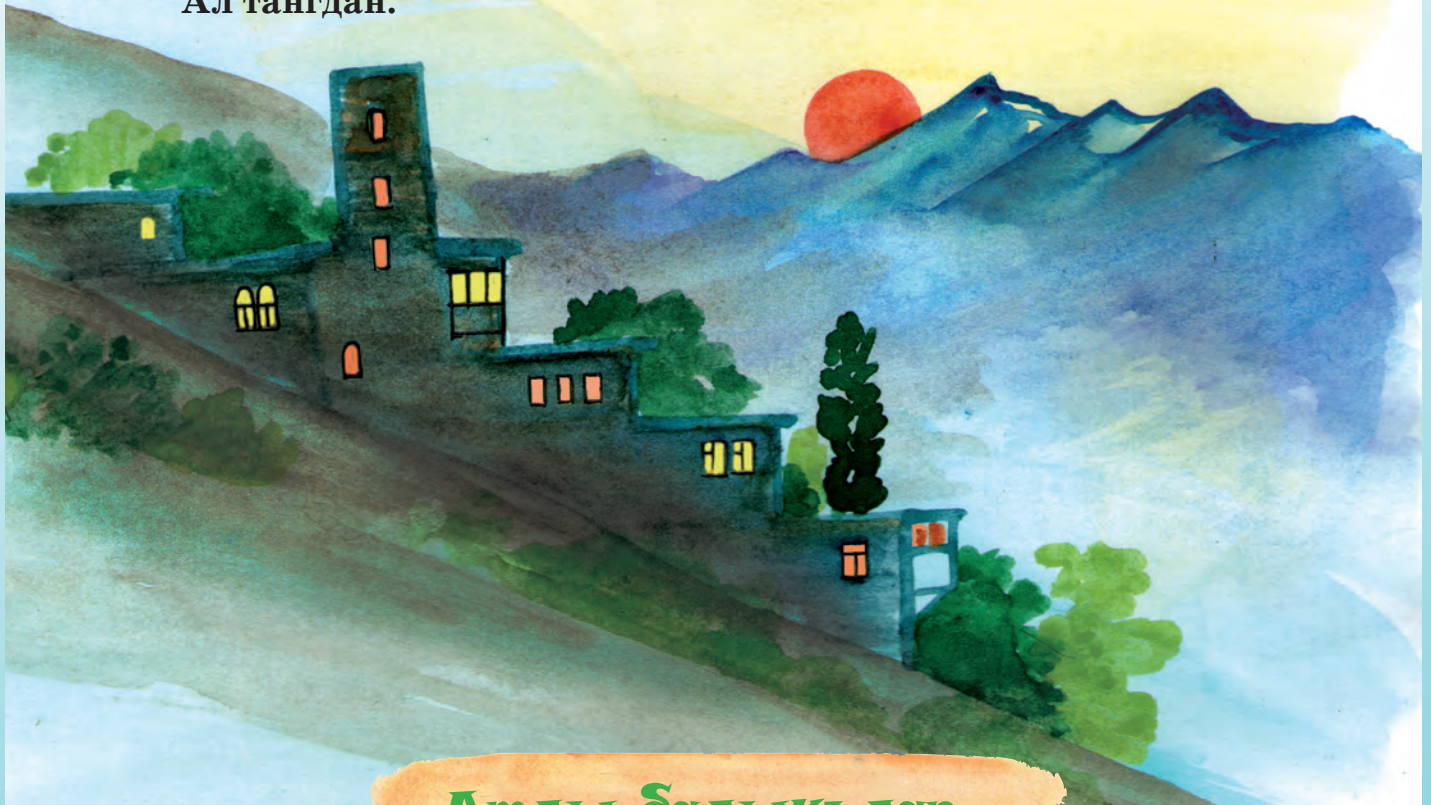
Кёллерде,
Оьзенлерде
Бакъалар йырлай-йырлай
Алышып.
Ал чечекли талада,
Бётекели төбеде
Ченгерткилени де бар
Йыр ярышы.

Кирпилени
Ёкъ гъайы
Я йырдан,
Я макъамдан,
Иши къыстав.
Гюн сайын
Гъав этелер
Белсенип
Ал тангдан.

Кёкдеги дав

Ачувлу зор бугъадай
Юлдузлагъа
Чаба туман,
Сюйрей, соза,
Оьзю булан
Яба туман.

Амма юлдузлар
Къоркъмай,
Къачмагъа
Къарамады.
Чыгъарып, серпип
Хынжалын яшмынлы
Туманны паралады.

Амлы балыкълар

Гъайлекли гёк денгизде,
Лав-лув эте ярыкълар.
Толкъунланы тизгинлеп
Ат чапдыра балыкълар.

Дарги тилден Шейит-Ханумну таржумасы

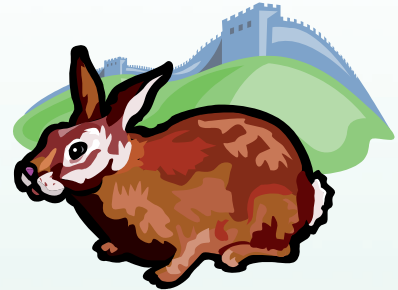

ҶЕҶАГҶАҶ ЭММАКЪЛАР

Кёпюр тюпде гёзел минчакъ.

* * *

Гёзлери къыйыкъ - къыйыкъ,
Яшлар чапса, къутула,
Эгер чапса, тутула.

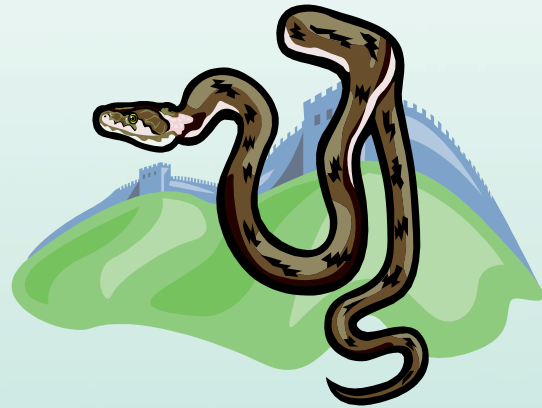

* * *

Ёл ягдада майлы къалач.

* * *

Арты сибиртки, алды сенек,
Сютлю булагъы, семиз дёгерек.

* * *

Гиччи къазанда татли аш.

* * *

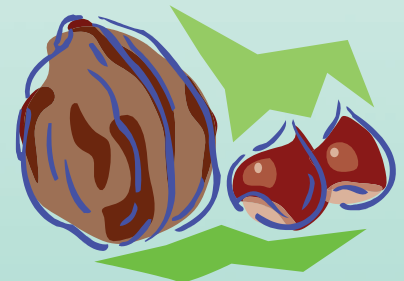
Аналары оьлмесе,
Балалары гюн гёрмей.

* * *

Сувда тувар, сувда оьлер.

* * *

Юрюй-юрюй гъызы ёкъ.

* * *

Авазы бар авзу ёкъ, тек юрюй аягъы ёкъ.

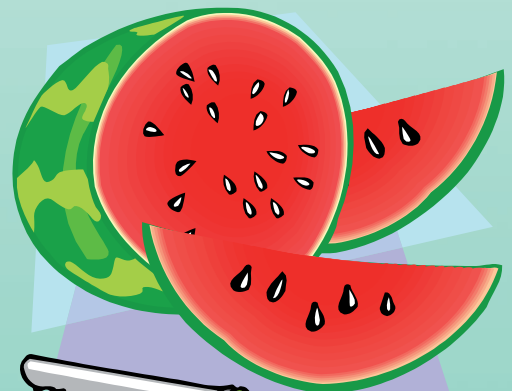
* * *

Гел десе гелмей, гелме десе геле.

Къарасанг къача.

* * *

Атасы этген уйге гирмес,
Анасы этген уйден чыкъмас.

Бийке Кулунчакованы етими йылыгына

Ногъай чёлню торгъайы, Дагъыстанны халкъ язывчусу Бийке Кулунчакованы оьмюр батгъычлары дагъыдан дагъы бийик болсун, бек болсун.

Энниден сонг да сююнюп - къуванып яшама Аллагъ насип этсин!

Янгыз Ногъайда яда Дагъыстанда тюгюл, тышда да Бийке белгили язывчу ва шаир. Хыйлы пагъмулу, айрыча маъналы хабарлар булан шиъруланы ва пьесаланы еси. Ногъай халкъыны тарихи булан маданиятын, адабиятын, хасияты булан къылыгынын, адатларын оьзюню яратывчулугъунда герти кюйде гёрсетип де, оланы уьстюнде оьзгелени де ойландырып да, халкъ-миллет гысапда олагъа абур-сый этдирип де бажарагъан Бийкени асарлары китаплар болуп чыкъгъан. Оьз халкъыны да, оьзге халкъларыны да адабият ва

ругъ байлыгына гёрмекли къошум этген.

Бийке! Бу къуванчлы оьмюр байрамынг булан къутлайбыз!

Гьюрмет булан Шейит-Ханум.

Дёртлюклерден

Бир сююнюп, бир къайтара турсам да,
Тармашаман яшавну тик ёлуна.
Беш къайгыдан бир сююнчге бурсам да,
Сырлы къушну къондураман къолума.

Нече юлдуз барны кёкде ким биле?
Нече адам къайгы, дертде ким гёре?
Сююнню де гьар кесге Аллагъ бере,
Намартгъа да Аллагъ гесе тюз тёре.

«Яшлыкъ – байлыкъ!» – деп, эркелеп макътанып,
Гюнлеримни боп-бошуна йибердим.
Тек беженде сакълап къойса урлукъну
Чачылмайлы, зая болур гегерип.

Бир танышым яшай эди тартынмай
Оьзгелени келпетинде, сёзюнде,
Къартайгъанда суйген эди къайтарма
Оьзюн, тек маскасы арчылмады юзюнден...

Шейит-Ханумну таржумасы.

КЪЫШ

(Хабар)

Вали анасына: -- Айт хари, мамам, бир хабар айт, - деп тилей. Анасы юхлама сую.

– Таман туююлмю, яшым? Мен чи сагъа беш хабар айтып битдим, - дей ол.

– Бирдагъыны айт. Къышны гъакъында билеген хабарынг ёкъму?

– Къышны гъакъында деймисен, - деп ойлаша анасы. – Эшитемисен?

– Нени?

– Боранны.

Озокъда, эшите. Бёрю йимик улуй. Гъатта Вали къоркъма башлай.

– Ач эшигингни, ач деп айта боран. Ачмасанг, ачып гирермен, темир тогъанакълар булан токъалап, тешип гирермен деп айта дей, - деп узата анасы.

– Сонг, сонг? – дей Вали.

– Ине чакъы тешикден арсланкъап-

ландай болуп гирермен дей. Эшитемисен? Ура, суюе, тешме къарай. Тек атанг эшиклени, терезелени, тамланы ва къалкъыны бек этип къургъан, шо саялы тешип де болмай. Шо заман боран: «Гъай аман сени я! Сувлары чы нечик де, къазандагъы шорпасын да бузлатажакъ эдим дагъы!» - деп гъалеклене. Она, эшитемисен, ону шолай гирип болмай, гъалекленеген вакътиси...

– Сонг, сонг? – деп къыстай Вали.

– Сонг, -- дей анасы, тек айтма суюмей. Ону бек юхусу геле. Къышны эртен озюнг гёрежексен, -- деп юхлама ята.

Вали шо гече туююнде тюрлю-тюрлю ёммакълар гёре. Туююнде ол озю боран болуп эшик-терезени бузма къарай. Эртен къышны ёммагъын туююнде гёрге суюп къыргъа алгъа-

сай. Къыр бютюнлей алмашынгъан. Къар явагъаны кѣп бола. Къар бютюн юртну яшыргъан. Ювукъдагъы хоншуланы уйлери гъаран гѣрюне. Валини атын айтып къычырагъан яшны тавушу эшитилди.

– Вай! – деп, Вали къапугъа бакъды.

– Де, тез бол! – деди Расул. – Ал чанангны да. Юрю! Къойсув бузлап, яшлар сыргъаламагъа башлагъан!

Озьюню буса, бѣркюню къулакълары да йиберилип, пальтосуну тургъузгъан ягъасыны уьстюнден таба шарф да байлангъангъа гѣре, бурнуну учу да, гѣзлери де тюгюл гѣрюнмей.

– Вая гъейлер, бу гючге! Шонча уллу, шонча генг оьзенни уьстю те-

гиш бузгъа айланып къалгъан! Алда ону ягълары бузлагъан эди. Шолар бузлай-бузлай туруп, бири-бирине ювукълашма да къарай эди. Гъали буса, гѣресен, шо бузлар къошулуп, бютюн оьзенни уьстю учсуз-къырыйсыз буз кѣпюр болуп къалгъан!

«Яда сув токътап сама къалмагъанмы экен? – деп ойлашды Вали. – Яда бизин эшиклени, терезелени сындырып уьйге гирип болмагъанына ачувланып, боран оьзюню бары да гючюн буз ишлеме салгъанмы экен? Яда буса...»

Гъасили, соравлар узатылып йиберди. «Борангъа бу буз кѣпюр не саялы гъажатлы экен?» - деп де ойлашды Вали.

Аламатны аламында

Магъачкъаладагъы сегизинчи лицейни охувчулары этген суратлар.

Камил.

Ибрагъим.

КЪЫР ЖАНЛАНЫ ДЮНЬЯСЫНДА ИНГ ДЕ ЯХШЫ АНА!

Къыржанланы дюнъясында балаларын аявлайгъан, оланы гъайын этеген инг де яхшы ана – Горилла, маймунланы бир журасы.

Гёлеми – зорба уллу, гёрюнюшю – ытесиз ачувлу бу къыр гъайван баласына бек рагъмулу, ону аявлай, сюе.

Уьч йыл битгинче баласын ичире, гъайын эте, къоралай, тазалай.

Ондан сонг да Горилла баласын къаравсуз къоймай, кёмек эте, тарбиялай, гъар тарыгъына табыла. Къоркъунчну алданокъ гъис этме, къутулма герек кюйлени гёрсете, гъар-бир затгъа уйрете.

Инг де гъайсыз ана!

Гюкюк къуш буса – къыржанланы дюнъясында – инг де гъайсыз, рагъмусуз ана гъисаплана. Бу эринчек къуш обзюню йымырткъаларын обзге къушланы уяларына яшыртгъынлай сала. Гюкюк бала чыкъгъанда ону ят къуш ана гъайын эте, ашата, сакълай, обсдюре.

Инамлы кърдашлар ва тазалыкчыны саклабчулар

Зор уьлкебизде Дагъыстан кеп таби байлыкълары булангъы озтерече бой гьисапда танывлу. Тавда, тавтюпде, тюзлюкде адамлар булан янаша ерли шартлагъа уьйренген бизин инамлы кърдашларыбыз ва шодай да айлана якъны аманлыгъын, тазалыгъын къроруйгъан гьар тюрлю кьушлар ва озге кьыр жанлар яшай.

Алажымчыкъ

Гьона аридеги, чечек ачып, емишге тююр тутгъан бутакъда кьонуп, допанавну йимик дем-дегерек ала жымчыкъ (синица) акъ тешюн гепюртюп хохая. Бираздан теренден тынышын алып, чарнама муштарлылыгъын исбатлай. Демек, балаларына азыгъын берип парахат этген сонг, йырлама башлай.

Хоншудагъы бавларда ерлешген емиш тереклерде сыйынгъан озге кьушлар да кьошулуп айлана якъдагъы сигьрулу чарнав тавушлар бирче кьулагъынгни кьытыкълап, кьулагъынга сигьрулу сеслер шыбышлай... Шо кюйде ала жымчыкъ йимик озге кьушлар да бав-бахчаларда, агъачлыкъларда озсюмлюклени ва тереклени кеп кьадардагъы зараллы жанлардан кьоруй туруп даим гьавда доланагъаны сукъландырмай болмай.

Кьыр кьушланы арасында пайдалылары аз тююл, тек шоланы арасындан айырып алып ала жымчыкъгъа айрыча сый, гьюрмет этилинегени гьакъда гьар тюрлю халкъланы хабарларында эстерилегени де негъакъ тююл.

«Ала жымчыкъ гьаман да йимик зараллы жанлагъа кьаршы гьавда бола, -- деген Людовик Баварский. — О саялы да огьар зиян этегенлеге кьатты кюйде кьоду да салынма тарыкъ. Нечик? Мисал учун айтсакъ, огьар зиян этгенге 60 шилинг кьоду салып яда буса 12 жижеги булангъы бала чыгьартгъан тавугъун чыгьартып алып!»...

Къарлыгъач

Къушланы арасында къарлыгъач лап сыйлы ва суюкюмлю къуш дегеге ярай. Язбашны къарлыгъачлар къанатлары булан алып гелеген гъакъда яшда кѐп эшитгенмен. Муна гъалиде айлана ягъыбызда яшавлукъ биналаны пурхаларында озлер учун онгайлы ва къоркъунчсуз ерлени танглап, уялар тигип, бала ятагъанына иштагъынг гелип, къарай-къарай къаласан.

Къарлыгъачлар ътесиз чалт учагъан къушлар гъисапда танывлу. Гѐз юмуп, гѐз ачгъанча гѐрюнмейген болуп гете. Къарлыгъачлар уясында йымырткъалар сала. Бала яйыв олар учун инг де аслу борч болуп токътайгъаны англашыла. Мен билеген кюйде, къарлыгъачлар лап да геч вакътиде парахат бола ва эртен тез уянып азыкъ учун гъав этмеге башлай.

Торгъай

Эртен вакътиде айлана якъда къулакъгъа чалынагъан къушланы чарнавлары башгъа-башгъа кюйде сес бере. Шоланы арасында торгъай къушну (жаворонок) сеси айрыча таныла. О ара бѐлмей, къанатларын да къагъып, чарнап тура...

Шолайлыкъда, ону чарнавларыны артын-алдын тапма да ътесиз четим, хыйлы чыдамлыкъ герек. Белгили болгъан кюйде, торгъай гъаракатын бошатмай, бир нече минутланы арасында 200 тюрлю макъамларда чарнап тура...

Торгъай бир минутну ичинде 130 тюрлю тавуш чыгъара деп де айта. Учувда о 300 метр ърде гѐзге илинмей буса да, тек къурч чарнавлары 600 метр бийикден де тюпдегилеге эшитиле...

И. Магъамматов

Соколёнок

ISSN0206 - 7943

Къарчыгъа

6/2016

ноябрь - декабрь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель :
Министерство печати и информации РД.

Регистрационный номер
ПИ №ТУ05-00348 от 01.12.2016г. вы-
данный управлением Роскомнадзора
по республике Дагестан.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Ш.Алишева (ред. выпуска)
П.Абдуллаева
А.Абдуллатипов
С.Алиев
Т.Зургалова (отв. секретарь)

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник З. Даганов
Оформление обложки М. Муталибов

Дата выхода в свет 27.12. 2016г.
Тираж 1070 экз.
Заказ № 352

Типография: ООО «Издательство «Феникс
пресс».
Адрес типографии: 367018, РД, г. Махачкала,
ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколёнок» и
«Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367000,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, д.55.

Кумыкский язык.

Индекс: на год - 63339,
на полугодие - 73904.

Цена свободная.

